

МАЛА И СРЕДЊА ПРЕДУЗЕЋА КАО ГЕНЕРАТОРИ ОДРЖИВОГ РЕГИОНАЛНОГ РАЗВОЈА

Јелена Премовић¹, Агнеш Бољевић², Љиљана Арсић³

Резиме

Обезбеђивање одрживог економског развоја представља један од основних задатака у вођењу макроекономске политике сваке државе. Имплементација одрживог развоја захтева активности на свим нивоима власти, од локалног и регионалног до националног. У савременом међународном окружењу, МСП се сматрају једном од водећих снага одрживог економског развоја. У земљама ОЕЦД МСП генеришу око 55% БДПа чинећи преко 95% бизниса са 60-70% запослених. Прилагодљивост, иновативни потенцијал и везаност за локалну заједницу су три основна обележја МСП која их чине кључним чиниоцем у процесу имплементације стратегије одрживог локалног и регионалног развоја. Да би МСП могла да остваре своју улогу покретача одрживог развоја, потребно је да имају одговарајућу подршку од стране самих локалних и регионалних власти.

Кључне речи: локално окружење, региони, МСП, развој, одрживи развој.

Увод

Један од приоритетних задатака у вођењу макроекономске политике сваке државе јесте обезбеђивање одрживог и равномерног економског развоја на њеној целокупној територији. Савремени концепт економске одрживости подразумева да друштво треба да одржи или повећа ниво благостања по глави становника. Конкретније, економски прогрес треба да подразумева максимизирање дохотка који може бити генерисан. У исто време, прогрес треба да одржава бар исти ниво стокова капитала из којих се овај доходак ствара (Солоу, 1986). Основни разлог утврђивања заједничке регионалне политике Европске уније је уједначавање

1 Мр Јелена Премовић, докторант, Врбас, М.Тита 129а, +381 64 144 17 98, jelena.premovic@gmail.com

2 Проф. др Агнеш Бољевић, ванредни професор, Економски факултет Суботица-Универзитет у Новом Саду, Суботица, Сегедински пут 9-11, +381 62 474 315, boljevic@ef.uns.ac.rs,

3 Проф. др Љиљана Арсић, ванредни професор, Економски факултет Приштина, Косовска Митровица, Колашинска 156, +381 64 820 33 07, ljiljana.arsic@pr.ac.rs

економског развоја у државама и регионима на подручју Уније. Циљ политике равномерног регионалног развоја ЕУ је постизање хармоничног, уједначеног и одрживог развоја и јачање привредне и социјалне кохезије заједнице.

Обезбеђивање одрживог развоја на целокупној територији земље данас је одређено као стратешки циљ Републике Србије (Премовић, Драшковић, 2010). Одрживи развој је дефинисан „као циљно оријентисан, дугорочан, непрекидан, свеобухватан и синергетски процес који утиче на све аспекте живота (економски, социјални, еколошки и институционални) на свим нивоима“ (Национална стратегија одрживог развоја, стр. 2). Могућност остваривања одрживог развоја Србије је у увођењу, прилагођавању и примени принципа који доминирају у ЕУ, односно у повећавању конкурентности која се заснива на знању, иновацијама и предузетништву.

Основне карактеристике и улога МСП у одрживом регионалном развоју

Да би се концепт одрживог развоја и практично имплементирао, потребна је сарадња и координација активности на свим нивоима власти - локалном, регионалном, националном и глобалном. Такође, постизање одрживог регионалног развоја захтева координацију и кооперацију између свих нивоа јавног сектора, приватног сектора и становништва. Уважавањем региона као генератора конкурентности националне привреде, отвара се простор за креирање политика развоја прилагођених специфичностима сваког региона, политика које ће нагласити компететивне предности сваког подручја. Стратегије настале из ове кооперације могу бити бројне, али свака од њих мора узимати у обзир задатак јачања сектора МСП и предузетништва на локалном и регионалном нивоу. МСП се сматрају једном од водећих снага економског развоја. У ОЕЦД економијама мала, средња и микро предузећа (МСП) чине преко 95% бизниса. У њима је 60-70% укупно запослених и ова предузећа генеришу око 55% ГДПа. У земљама у развоју 90% бизниса (изузимајући пољопривредни сектор) чине МСП (ВБЦСД 2004).

Дефинисање појма МСП могуће је извршити на различите начине, па тако Европска Комисија МСП и микро предузећа дефинише као предузећа која запошљавају испод 250 радника и остварују годишњи обрт не већи од 50 милиона €.

Табела 1: Критеријуми ЕУ за класификацију МСП

| КАТЕГОРИЈА БИЗНИСА | БРОЈ ЗАПОСЛЕНИХ | УКУПАН ПРИХОД | БИЛАНС СТАЊА (актива) |
|--------------------|-----------------|---------------|-----------------------|
| средња предузећа | < 250 | ≤ € 50 милион | ≤ € 43 милион |
| мала предузећа | < 50 | ≤ € 10 милион | ≤ € 10 милион |
| микро предузећа | < 10 | ≤ € 2 милион | ≤ € 2 милион |

(Извор: European Commission - Enterprise and Industry, Small and Medium-sized Enterprises, <http://ec.europa.eu>).

У Закону о рачуноводству Републике Србије средњим правним лицима се сматрају она правна лица која задовољавају најмање 2 од 3 наведена критеријума:

1. просечан број запослених у години за коју се подноси извештај је од 50 до 250;
2. годишњи приход од 2.500.000€ до 10.000.000€;
3. просечна вредност пословне имовине од 1.000.000€ до 5.000.000 € (у динарској противвредности).

По овом Закону предузећа која остварују ниже од најнижих износа код најмање два наведена критеријума се третирају као мала предузећа (члан 7). Прилагодљивост, иновативни потенцијал и везаност за локалну заједницу су три основна обележја МСП која их чине кључним чиниоцем у процесу имплементације стратегије одрживог локалног и регионалног развоја.

Прилагодљивост МСП произилази из чињенице да ова предузећа имају флексибилну организациону структуру. Запослени у овим предузећима преузимају више улога у организацији што их чини способнијим за адаптирање на нове услове пословања. МСП најчешће послују на уско специјализованим и локалним тржиштима, а њихова веза са тржиштем је јака и непосредна, због чега менаџмент предузећа може да реагује промптно на свако тржишно кретање и захтев. У исто време, њихова прилагодљивост чини их погодним за увођење нових „зелених“ технологија и усвајање нових начина пословања. МСП се лакше прилагођавају одрживом начину пословања.

МСП такође представљају значајан *извор иновација*. Они најчешће заузимају специјализоване тржишне „нише“ и спроводе конкурентске стратегије које их одвајају од других. Ово може значити прилагођавање производа и услуга да одговарају специфичним тржишним захтевима, коришћење иновативних начина дистрибуције или продајних техника, или развијање нових и неискоришћених тржишта.

Веза МСП са локалним тржиштем је „двосмерна“. Локална тржишта су извор радне снаге и потошача за МСП, са једне стране, док са друге стране, МСП обскрбљују локалну заједницу са производима и услугама прилагођеним локалним захтевима по ценама које су прихватљиве за локално становништво.

Иако постоје разлике у критеријумима за дефинисање у различитим земљама, основне карактеристике МСП су универзалне:

- МСП су у власништву једног човека или мањег броја партнера,
 - фокусирана су на мање тржишне сегменте,
 - имају мало тржишно учешће,
 - лако се прилагођавају променама на тржишту,
 - управљање фирмом обавља власник,
 - флексибилна организациона структура,
 - величина предузећа (према обиму продаје, броју запослених, вредности имовине) је мала у односу на главне конкуренте у делатности.

Сектор МСП је значајан извор запошљавања и креирања профита, јер доприноси социјалној стабилности и генерише значајан фискални приход. Према Међународној Финансијској Корпорацији (ИФЦ) постоји позитивна веза између укупног нивоа дохотка једне земље и броја МСП на 1000 становника. Извештаји Светске Банке (WB) показују да постоји директна веза између јачања “здравог” сектор МСП у неким земљама и смањења активности на тзв. “црном тржишту”. Уз одређене подстицајне мере, МСП могу утицати на стварање потрошачке културе која уважава ограничења природне средине као и начела еколошког и друштвено одговорног пословања (нпр. мере субвенционисања органске пољопривредне производње).

За локалну заједницу, МСП обезбеђују производе и услуге прилагођене потребама и укусима локалног тржишта, уважавајући куповну моћ и стандард локалне заједнице. Поред тога, МСП су потенцијалан извор радних места, нарочито за неквалификоване раднике, жене и младе, који уједно чине и највећи део незапосленог радно способног становништва у регионима у развоју. Улагање у промовисање малог бизниса у одређеном региону много је одрживије у дугом року, него улагање у привлачење великих корпоративних бизниса, јер се корпорације теже везују за одређено тржиште и чешће у периоду рецесије премештају производњу, а стопу незапослености у региону је тада тешко контролисати. Са друге стране, МСП су директно везана за локални ниво, а њихови запослени су мање осетљиви на незапосленост у току рецесије.

Када се анализира улога и значај МСП у функцији одрживог локалног и регионалног развоја, очљива је дакле њихова двосмерна условљеност. Са једне стране, МСП имају велики утицај на економију региона чинећи преко 95% свих фирми која послују у једном региону и запошљавајући 60-70% радника. На тај начин, МСП представљају својеврсни „камен темељац“ локалне и регионалне економије. Економски здрав и јак сектор МСП је индикатор успешно имплементираних политике одрживог регионалног развоја. Са друге стране, локална и регионална политика утиче својим мерама, инструментима и постојећим институционалним оквиром на могућности развоја МСП. Локалне институције су, у сарадњи са регионалним и националним одговорне за пружање подршке МСП и стварање погодне климе за предузетништво.

Слабости и ограничења МСП

МСП се у свом пословању сусрећу са бројним проблемима који им онемогућавају несметан развој, од којих су најчешћи: недостатак квалификоване радне снаге, ниска куповна моћ становништва, ограничен приступ финансијском тржишту, превисоки трошкови радне снаге, проблеми у имплементацији нове технологије, проблеми са имплементирањем нових модела организовања пословања, низак ниво управљачке способности менаџмента, проблеми са јавном администрацијом, лоша инфраструктура (транспортна мрежа, електрична и комуникациона инфраструктура) (Група аутора 2006-2007).

Истраживање које је обухватило МСП у индустријском сектору у ЕУ, а које је спровео *Галуп Интернационал*, показује да МСП имају највећи проблем са недостатком квалификоване радне снаге, а други по реду је проблем ниске куповне моћи грађана. Наиме, пошто ова предузећа располажу малом финансијском снагом, она врло често нису у могућности да приуште висококвалификовану радну снагу. Што се тиче проблема са куповном моћи грађана, он проистиче из чињенице да МСП имају више трошкове по јединици производа од великих компанија. Велика предузећа користе економију обима и ширине, те на тај начин имају већу контролу над коначном ценом од МСП. Истраживања показују да је пословање финансијских институција које су пружале услуге МСП, нарочито у земљама у развоју и на тзв. „растућим тржиштима“, било високопрофитно, али се МСП и даље суочавају са ограниченим приступом финансијским тржиштима. Високе каматне стопе су обележје кредита за МСП, банке захтевају од ових предузећа и високе залоге које се правдају као осигурање од повећаног ризика. Иако је опрезност банкарског сектора донекле оправдана (висок степен гашења МСП⁴), проблем лежи и у неприлагођености пословања банака и њихових услуга сектору МСП. Увођење нових технологија у пословање подразумева трошкове прибављања истих и трошкове имплементације у пословање (обучавање радника, измене организације посла,...). МСП имају ограничена финансијска средства и уколико не постоји помоћ регионалних агенција за развој МСП она неће бити у могућности да испрате нове технологије. Тада се МСП суочавају са проблемом конкурентности како на локалном, тако и на глобалном тржишту.

Иако државна администрација бројним законским регулативама у многим земљама подстиче оснивање и развој МСП, управо ова регулатива може често да буде и ограничавајући фактор. Преобимна администрација делује дестимулативно на предузетнике, јер захтева превише новца и времена. Поједностављење процедура и повећање ефикасности административних органа има позитиван и подстицајан утицај на развој малог бизниса. У развијеним земљама проблем са инфраструктуром је у највећој мери превазиђен, док у земљама у развоју он представља једну од главних препрека развоју целокупне привреде, па и сектора МСП. Ово ограничење са којима се суочавају директно утичу на квалитет пословања, јер без задовољавајуће саобраћајне, енергетске и комуникационе мреже није могуће успешно пословање.

Пресек стања и могућности развоја МСП у Србији

Сектор МСП у Србији запошљава 2/3 радника (око 900.000 радника), а од тог броја половина их је запослена у микро предузећима (ПКС, 2006). У протеклом периоду извршене су реконструкције дела великих привредних система, па се вишак запослених усмерио према сектору МСП и то највише према микро

4 Половина од просечно 1.2 милиона МСП, колико их годишње почне са радом у ЕУ, не доживи пету годину пословања.

предузећима. Оно што је карактеристично за запосленост у сектору МСП је изражена секторска и регионална концентрисаност. Преко 70% укупно запослених у МСП концентрисано је у секторима *Трговина на велико и мало*, *Прерађивачка индустрија* и *Грађевинарство*, а више од пола на територији пет округа (*Град Београд*, *Јужно-бачки*, *Нишавски*, *Сремски* и *Јужно-банатски округ*), при чему је само у граду *Београду* запослено око 29,5% укупно запослених у МСП.

Уколико ефикасност пословања МСП посматрамо у зависности од створене бруто додате вредности (БДВ),⁵ евидентна је динамика повећања новостварене вредности. МСП у секторима *Прерађивачка индустрија* и *Трговина на велико и мало* старāju 1/3 вредности БДВ Србије. Највећу БДВ у оквиру сектора МСП остварила су микро (44,5%) и средња (29,3%) предузећа.

Поред тога, повољнији општи услови пословања и неке од предузетих мера за подстицај МСП су утицали да рентабилност сектора МСП буде у сталном порасту. У 2006. сектор је остварио 165,6 млрд. динара профита што је 52,6% профита привреде (50,4% у 2005. 47,1% у 2004.) Стопа профитабилности сектора је износила 38,9% што је изнад просека привреде (30,6%) и великих предузећа (33,2%). Ови подаци недвосмислено указују на значај МСП за српску привреду, чинећи овај сектор најпрофитабилнијим делом привреде Србије (ПКС 2006).

Међутим, и поред добрих резултата, поставља се питање конкурентности на глобалном нивоу. Наиме, анализа Светског економског форума (ВЕФ) преко кретања *индекс глобалне конкурентности*, указује на низак ниво конкурентности привреде Србије (Србија се налази на 93. месту у 2009, а у 2008. је заузимала 85. место)⁶. Иако сектор МСП има већу продуктивност рада од великих предузећа у Србији, и даље је мала конкурентност сектора на глобалном тржишту. Да би се повећала ова конкурентност потребно је, пре свега, подизање нивоа продуктивности, смањење трошкова рада, као и усклађивање са прописима ЕУ (нпр. прописи о безбедности хране, органске производње...). Ниво знања и способности предузетника још увек није довољан за потребе стварања конкурентног, извозно орјентисаног сектора МСП. Остварен је напредак у погледу увођења предузетништва у средње стручно образовање и повећаног броја факултета и виших школа које се фокусирају на стицање предузетничких знања. Увођење Болоњског процеса у високо школство такође би требало да позитивно утиче на повећање квалитета образовања будућих предузетника. У неформалном образовању, које треба да обезбеди спровођење принципа доживотног учења и компензира недостатке формалног образовања, остварују се одређени почетни резултати. Из јавних извора обезбеђена су знатна подстицајна средства за

5 Бруто додата вредност (гросс аддед валуе) је, према стандардима Еуростата, најзначајнији индикатор пословања. Део система националних рачуна изражен у базним ценама. БДВ је разлика између финалних производа у базним ценама и међуфазне потрошње у куповним ценама.

6 www.weforum.org. The Global Competitiveness Report 2009.-2010.

кредитирање почетника у пословању, незапослених, неразвијених општина, иноватора, као и за финансирање програма интернационализације пословања МСП, развоја кластера и инфраструктурног опремања пословних инкубатора. За повољнији и бржи старт уп значајна је и државна подршка за отварање пословних инкубатора у 14 општина, која се реализује у оквиру Владиног „Програма за развој пословних инкубатора и кластера у РС 2007–2010.“ Међутим, финансирање МСП и даље карактерише органичен приступ изворима финансирања. Да би стање добило обележје задовољавајућег, потребно је учинити додатне напоре. Главни екстерни извор финансирања представља Фонд за развој, чијим посредством се реализују подстицајне кредитне линије Министарства економије и регионалног развоја по посебним програмима. Такође, банкарски кредити су и даље веома скупи и неприступачни највећем делу заинтересованих МСП.

Закључак

Савремена друштвено-економска кретања утицала су на спознају неопходности уважавања и имплементације основних принципа одрживог развоја у практичне политике и агенде. Подела националног простора на регионе и давање одговарајућих надлежности тим регионима, омогућава стварање регионалних политика развоја прилагођених специфичностима сваког појединачног региона, при чему је имплементација принципа одрживог развоја ефикаснија уколико се процес врши од доле на горе, од локалног, преко регионалног ка националном нивоу.

МСП представљају сектор који има кључне предуслове да буде „стуб ослонац“ одрживог регионалног развоја. Да би МСП могла да испуне своју улогу покретача одрживог развоја, потребно је да добију одговарајућу подршку од стране самих локалних и регионалних власти.

Сектор МСП има потенцијал да буде носилац регионалног развоја и конкурентности у Србији. Међутим, још увек нису отклоњене бројне препреке за убрзани развој овог сектора. То се пре свега односи на сиву економију, укупна фискална захватања, недоступност јавних набавки, монополе, отежану наплату потраживања, претерано администрирање и неадекватан однос пореске администрације, компликоване и скупе административне процедуре.

Литература

1. Arsić, Lj. & Premović, J. (2011). *System of strategic management and BSC in the small and medium enterprises*, Conference Proceedings: Small and Medium Enterprises-Possibilities and Perspectives, Novi Pazar.
2. Бољевић, А. (2008). *Одрживи развој у функцији заштите животне средине*. Анали економског факултета у Суботици, Суботица, Бр. 20, стр. 15-23.

3. Grupa autora, Eurobarometer Team of the European Commission, (2006-2007.), "Observatory of European SMEs", Flash Eurobarometer.
4. Привредна комора Србије (2006). *Извештај о пресеку стања у сектору МСП*. ПКС, Београд.
5. Премовић, Ј. & Драшковић, С. (2010). *Равномерни регионални развој као претпоставка европских интеграција Србије*, Зборник радова ХВ Међународног научног скупа: Регионални развој и демографски токови земаља југоисточне Европе, Ниш, стр. 227-237.
6. Solow, R. (1986). *On the intergenerational allocation of natural resources*. Scandinavian Journal of Economics, Vol. 88, Br. 1, str.141–149.
7. Влада Републике Србије (2009). *Закон о рачуноводству и ревизији Републике Србије*, Службени гласник РС, бр. 46/06 и 111/09.
8. Влада Републике Србије (2007). *Национална стратегија одрживог развоја*.

SMALL AND MEDIUM ENTERPRISES AS GENERATORS OF THE SUSTAINABLE REGIONAL DEVELOPMENT

Jelena Premović, Agneš Boljević, Ljiljana Arsić

Vrbas, M.Tita 129a, Subotica, Segedinski put 7-9, K. Mitrovica, Kolašinska 156
 jelena.premovic@gmail.com, boljevic@ef.uns.ac.rs, ljiljana.arsic@pr.ac.rs

Abstract

One of the basic task of the macroeconomic policy of each country is to insure the sustainable economic development. Implementation of the sustainable development requires activities on all levels - from local and regional to national authorities. In the contemporary international environment, SMEs are considered as one of the leading forces of the sustainable economic development. In the OECD countries, SMEs create 55% GDP making more than 95% of the entire business with 60-70% of the employees. Adaptability, innovative potential and local connection are three basic characteristics of the SMEs, which making them the key factor in the process of the strategy of the sustainable local and regional economic development implementation. In order to SMEs realize the role as a local development encouragers, the adequate support of local and regional authorities is also needed.

Key words: *local environment, regions, SMEs, development, sustainable development*